

DOI: 10.31866/2616-745X.11.2023.278412
УДК 553.982:327(479.24)

ЕВОЛЮЦІЯ НАФТОГАЗОВОЇ СТРАТЕГІЇ В ІСТОРІЇ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ АЗЕРБАЙДЖАНУ

Парвана Тельман Мустафазаде

*Кандидатка політичних наук, наукова співробітниця,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3784-9986>,
e-mail: PeriRustamova865@gmail.com,
Інститут історії ім. А. А. Бакіханова НАН Азербайджану,
пр. Г. Джавіда, 115, Баку, Азербайджанська Республіка, AZ1073*

Надіслано:

10.01.2023

Рецензовано:

21.01.2023

Прийнято:

10.02.2023

Для цитування:

Мустафазаде, П.Т., 2023. Еволюція нафтогазової стратегії в історії зовнішньої політики Азербайджану. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*, 11, с.50-59. doi: <https://doi.org/10.31866/2616-745X.11.2023.278412>.

Метою статті є дослідження еволюції формування азербайджанської нафтової промисловості в зовнішній політиці Азербайджану. Основним методом дослідження є історичний, який сприяв визначенню еволюції нафтової промисловості та енергетичного фактора у формуванні зовнішньої політики сучасного Азербайджану. Метод аналізу сприяв розумінню стратегічної важливості Каспійського регіону, що пов'язано з розвитком транспортно-енергетичної співпраці Азербайджану із провідними державами світу, починаючи з 1994 року, а саме підписанням «Контракту століття». Науковою новизною статті є спроба вперше визначити основні етапи формування нафтової стратегії Азербайджану, вивчити переваги енергетично-транспортного елемента у формуванні його зовнішньої політики та виявити вплив цього фактора на регіональну політику держави. Завдяки науково-джерельній базі підкреслені еволюція нафтової промисловості Азербайджану та важливість нафтового потенціалу країни. Висновок. В сучасному світі енергетичні ресурси можуть виступати факторами впливу на міжнародні відносини. Кожна держава, яка володіє нафтою та газом, має переваги, якими може керуватись у реалізації

зовнішньої політики. Однак немаловажним фактом є далекоглядність глави держави, вміння будувати таку парадигму розрахунків, в якій країна буде розвиватись, а не «деградувати». Саме тому в статті високо оцінюється роль Гейдара Алієва, який зламав стереотип малої держави і довів, що вона може підтримувати стратегію балансування між провідними акторами світу. В умовах сучасної конфронтації великих держав Азербайджан керується принципами політичного реалізму та неореалізму, захищаючи власні національні інтереси та регіональну безпеку.

Ключові слова: Каспійське море; енергетичний фактор; нафтова стратегія; Контракт століття; TANAP; TAP.

Вступ

Актуальність наукового дослідження пов'язана з тим, що регіони Південного Кавказу та Каспійського моря завжди були ареною боротьби між провідними державами світу. Географічне положення Азербайджану, а також його економічний потенціал мають важливе значення у формуванні зовнішньої політики. Міжнародне співробітництво, що фактично розпочалося з «Контракту століття», надало Азербайджану право на імідж надійного партнера у сфері енергетичної безпеки. Регіон Каспійського моря завдяки значним запасам природних ресурсів представляє собою арену зіткнення інтересів суб'єктів міжнародних відносин та важливих геополітичних сил. Він є одним із найдинамічніших координаційних центрів Євразії не лише через наявність нафти та газу, але й через транспортно-логістичні можливості. Участь регіональних і позарегіональних акторів, поєднання економічного та політичного факторів посилюють значення і роль Каспійського регіону, який посідає важливе місце у світовій політиці та економіці. Регіон забезпечує найбільший транспортний зв'язок між Центральною Азією та басейном Чорного моря, із Туреччиною та Балканами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Історію нафтової промисловості в Азербайджані досліджував *проф. Чапай Султанов* (2000). У своїй праці «Нафта» він неодноразово наголошував на стратегічній важливості бакинської нафти в політиці більшовиків, розглядав основні складові процесу зародження нафтової промисловості Азербайджану. У роботі наведено дані щодо видобутку, переробки та експорту нафти, а також діяльності провідних світових нафтових компаній у Баку. *Проф. Дж. Гасанли* (Гасанлы, 2013) у розвідці «Історія азербайджанської дипломатії» досліджує питання історії становлення зовнішньої політики Азербайджану, її роль та значення в політиці великих держав. У праці «Каспійська нафта Азербайджану» *І. Алієва* (Алиев, 2003) розглядаються політичний та економічний розвиток

Каспійського регіону з давніх часів до наших днів та історичний розвиток прикаспійської частини Азербайджану.

Азербайджанська Республіка має вигідне стратегічне положення та володіє геополітичним фактором, що посилює імідж і престиж держави у світовій політиці. Історію зовнішньої політики та дипломатії Азербайджанської Республіки слід розглядати через призму подій, які зумовили формування суверенної та незалежної держави як суб'єкта міжнародних відносин.

Формулювання цілей статті

Метою цієї статті є дослідження історичних передумов формування нафтової стратегії Азербайджану в Каспійському регіоні. Головну увагу відведено міжнародним енергетично-транспортним проектам, які вплинули на статус Азербайджану як геополітичного гравця Південного Кавказу.

Виклад основного матеріалу дослідження

Азербайджан – один із найдавніших осередків цивілізації. Його територію населяли численні племена, які стали згодом основою для виникнення перших державних утворень. У IX ст. частина кочових тюркських огузьких племен, відомих як сельджуки, підкорила землі та створила тюркську державу (Дорошко та Шпакова, 2010, с. 129). У XV–XVI ст. на території сучасного Азербайджану існувала тюркська держава Сефевідів, яка вже тоді розширювала торгівельні відносини із західноєвропейськими країнами. Торгівельні центри Азербайджану відігравали важливу роль у розвитку міжнародних караванних шляхів між Європою та Азією (Махмудов, 1991, с. 19). У XVIII ст. в Азербайджані існували ханства: Карабахське, Шекінське, Гянджинське, Кубинське та ін. На жаль, у результаті Гюлістанського (1813 р.) та Туркманчайського договорів (1828 р.) територія Азербайджану була розділена між Росією і Персією. Незважаючи на політичну залежність, російське панування та перебування у складі Росії, народ Азербайджану зумів проголосити національну незалежну державу.

У 1844 р. вперше у світі, раніше, ніж у Пенсільванії (США), було розпочато буріння нафтової свердловини у Бібі-Ейбаті. Бакинський нафтовий район, який був спочатку єдиним, і надалі зберіг значення найголовнішого постачальника нафти до Росії. Максимум дореволюційного видобутку нафти тут було досягнуто 1901 року – 11 млн т (Султанов, 2000).

Бакинська нафта і нафтопродукти сприяли економічному буму в Росії у 1913 році, становленню та зміцненню СРСР, що найважливіше, організації його обороноздатності (Султанов, 2012).

ПАРВАНА ТЕЛЬМАН МУСТАФАЗАДЕ ЕВОЛЮЦІЯ НАФТОГАЗОВОЇ СТРАТЕГІЇ В ІСТОРІЇ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ АЗЕРБАЙДЖАНУ

У травні 1918 року була проголошена Азербайджанська Демократична Республіка – перша парламентська республіка в мусульманському світі. Зовнішньополітична лінія парламенту АДР започаткувала основи азербайджанської дипломатії (Гасанлы, 2011, с.214). Азербайджанська Демократична Республіка прагнула встановити добросусідські відносини зі всіма членами світового співтовариства. Незважаючи на її короткотривале існування, АДР стала гарантом майбутніх фундаментальних основ державності та незалежності. Вже в перші роки існування однією із основних цілей Парламенту було забезпечення політичної та територіальної недоторканості, зміцнення демократичних і правових основ державності, створення умов для міжнародного визнання незалежності Азербайджану (Азербайджанская Демократическая Республика, 1998, с. 11).

У 1920 році на Паризькій мирній конференції Азербайджан був визнаний міжнародною спільнотою (Нәсәнлі, 2009, р. 9). Були здійснені спроби його вступу в Лігу Націй. Це були перші дипломатичні кроки новоствореного уряду, спрямовані на міжнародне визнання. Поступово відбувався процес вступу Азербайджану в систему всесторонніх міжнародних відносин.

Значна частина азербайджанської інтелігенції, в тому числі професійні правознавці на чолі з Алімарданом-бек Топчибашевим, отримали парламентську практику в Державній думі Росії. Вони були готові створити найдемократичнішу республіканську систему з наявністю всіх прав і свобод, яка абсолютно відрізнялася б від російського самодержавства, де панував жорстокий національно-колоніальний гніт (Махмудов, 2005, с. 18).

Від проголошення незалежності Азербайджан перебував у центрі уваги великих акторів. Перші претензії були викликані з боку Вірменії, а також Ірану, який прагнув окупувати територію Азербайджану і приєднати її. Лише після англо-іранського договору 1919 року Іран відмовився від територіальних претензій до Азербайджану. Восени 1919 року були встановлені дипломатичні відносини між країнами (Азербайджанская Демократическая Республика, 1998, с. 101).

Складна внутрішньополітична ситуація, економічні та урядові кризи, денікінська загроза із півночі, згодом радянська загроза, територіальні претензії сусідніх держав зумовили падіння республіки (Агамалиева и Худиев, 1994, с. 99). Після розпаду Азербайджанської Демократичної Республіки відбувся процес окупації радянською владою території Азербайджану. В таких умовах міжнародна довіра, досягнута національним урядом, втрачала свою актуальність. Радянський Азербайджан перетворився на головну арену поширення комуністичних ідей серед країн Сходу (Гасанлы, 2013, с. 7).

У результаті зміни системи в 1920 році вільні зовнішньополітичні відносини Азербайджанського уряду перервала пролетарська диктатура. Але, незважаючи на те, що Азербайджанська Демократична Республіка проіснувала лише 23 місяці, вона зміцнила в азербайджанському народі ідею волі та незалежності (Алієв, 2003, с. 65).

У роботі «Каспійська нафта Азербайджану» І.Алієв характеризує важливість Каспійського регіону в період Другої світової війни:

«З початком Другої світової війни Каспійський регіон, особливо Бакинський нафтопромисловий район, набув важливого військово-стратегічного значення для обох протиборчих сторін – держав осі, насамперед Німеччини, та її основних противників – Англії, Франції. Своєрідність ситуації полягала в тому, що якщо Німеччина прагнула захопити кавказькі нафтопромислові райони з найменшим збитком для останніх, і передусім Бакинський, то союзники прагнули будь-якою ціною не допустити цього. Контроль над бакинської нафтою дозволив би німецькому командуванню повною мірою забезпечити паливом свої сполучення, дав би можливість просунутися в країни Близького і Середнього Сходу, а також вийти до Індії». (Алієв, 2003, с. 53)

Ще за радянських часів було створене Управління із розвідки морських нафтових та газових родовищ, що з часом привернуло значну увагу у питанні розвитку видобування нафти в Каспійському морі.

Після розпаду СРСР Азербайджан самостійно проводив розробку та освоєння родовищ нафти та газу у морі. В односторонньому порядку був введений термін «сектор Каспійського моря певної держави», що створило прецедент. Уряд Азербайджану з метою захисту національних інтересів приймав далекоглядні та продумані рішення, адже водночас це було питанням нової національної стратегії.

Основні історичні події, які вплинули на формування ідеї про стратегічну важливість Каспійського регіону, такі:

1) Відкриття на початку 1950-х рр. нафтового родовища «Нафтові Камені» у шельфі Каспійського моря. Ідея про перспективи наявності морських нафтових родовищ азербайджанського шельфу належить геологу Ага Курбан Алієву (Султанов, 2000). «Нафтові Камені» – це перша у світі нафтова платформа. Вона знаходиться в Баку і закладена ще в 1947 році. Вже у 1949 році забив перший каспійський нафтовий фонтан, що стало заслугою азербайджанських геологів.

**ПАРВАНА ТЕЛЬМАН МУСТАФАЗАДЕ
ЕВОЛЮЦІЯ НАФТОГАЗОВОЇ СТРАТЕГІЇ В ІСТОРІЇ
ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ АЗЕРБАЙДЖАНУ**

---

2) Підписання Угоди «Про спільну експлуатацію та пайовий розділ видобутку нафти з азербайджанського сектору Каспійського моря родовищ «Азері», «Чираг» та глибоководної частини «Гюнешлі» між Державною нафтовою компанією Азербайджанської Республіки і провідними світовими нафтовими компаніями. Через важливе історичне та політичне значення договору назвали «Контрактом століття». Ця подія стала початком нафтової стратегії Азербайджану, що реалізовувалась під керівництвом президента Гейдара Алієва. Азербайджан залучив до співпраці корпорації 8 держав світу. Ймовірність взаємовигідного співробітництва в Каспійському регіоні об'єднувала ініціативи провідних держав. Так формувалась геополітична значимість регіону та зовнішньополітичні інтереси Азербайджану щодо використання ресурсного фактора як важливого інструменту підтримання двосторонніх та багатосторонніх контактів із великими державами.

3) Розширення регіонального співробітництва, де особлива роль належала Туреччині та Грузії. Видобуток газу в Каспійському регіоні зумовив початок експлуатації трубопроводу Баку–Тбілісі–Ерзурум ще у 2007 році. Експорт азербайджанського газу із родовища «Шахденіз» позитивно вплинув на регіональну позицію Азербайджану.

4) Створення нової транспортної політики в Каспійському регіоні. Розвиток міжнародних транспортних коридорів та реалізація такого проекту, як Баку–Тбілісі–Карс у 2017 році (Азербайджан–Грузія–Туреччина), підтвердили успішну зовнішньополітичну діяльність Азербайджану в Каспійському регіоні, побудовану не лише на перевазі ресурсного потенціалу, але й вигідного географічного розташування між Заходом та Сходом, що породжує зовнішній політико-економічний інтерес до регіону.

Сучасна тенденція розвитку нафтогазової стратегії. 3 липня 2007 року природний газ, що видобувається з газоконденсатного родовища «Шахденіз» в азербайджанському секторі Каспію за допомогою газопроводу Баку–Тбілісі–Ерзурум, увійшов у систему газопроводів Туреччини. Запуск трубопроводу Баку–Тбілісі–Ерзурум вперше перетворив Азербайджан на країну-експортера газу. Після відкриття цього газопроводу азербайджанський газ почав експортуватися на ринки Грузії і Туреччини, що одночасно заклало основу для другої стадії розробки родовища «Шахденіз» та проекту «Південний газовий коридор». 26 червня 2012 року між урядами Туреччини та Азербайджану було підписано угоду щодо Трансанатолійського газопроводу – Меморандум порозуміння по проекту TANAP між цими державами.

Перше транспортування каспійського газу до Італії було здійснено у 2021 році. Загальний обсяг становить щонайменше 2,6 трлн куб.м.

Потенційно Азербайджан може експортувати газ до Європи, але вона є не єдиним ринком для офіційного Баку. Азербайджан постачає газ до Туреччини в такому ж обсязі, як і в Італію. Окрім того, підписання у 2021 р. контракту між Азербайджаном та Туркменістаном щодо спільної розробки нафтогазового родовища «Достлуг» стало історичною подією, що в майбутньому збільшить геостратегічне значення Каспійського регіону в міжнародній політиці. Транспортно-енергетичні проекти Азербайджану та співробітництво з європейськими державами не впливають на політику балансування і багатовекторності, оскільки він підтримує дружні відносини з усіма країнами регіону. Такі проекти, як ТАР, TANAP, Баку–Тбілісі–Карс, підвищують рівень довіри до Азербайджану і впливають на його міжнародний статус.

Тривала історична боротьба Азербайджану за звільнення окупованих земель, а саме Нагірного Карабаху та прилеглих районів, завершилась підписанням 10 листопада 2020 року Договору про повне припинення вогню та всіх воєнних дій у зоні конфлікту. Азербайджан протягом 44 днів здобув воєнну перевагу над Вірменією. Ця подія підтвердила військову силу та рішучість азербайджанського керівництва, яке вирішило карабахське питання, котре було предметом переговорів Мінської групи ОБСЄ вже понад 30 років. Це вплинуло на геополітичне становище Азербайджану в регіоні Південного Кавказу та Каспійського регіону. Однак проблеми досі існують: це небажання Вірменії підписувати мирний договір з Азербайджаном, а також порушення режиму припинення вогню, дії, які провокують та дестабілізують ситуацію в регіоні. Зі свого боку, Азербайджан виступає за відкриття комунікацій, яке повинно базуватись на принципах міжнародного права.

Політолог Хікмет Бабаоглу зазначає, що «нафтогазові проекти Азербайджану в Каспійському регіоні мають фундаментальне значення в геополітиці цього регіону. Нафтогазова стратегія Азербайджану була вперше започаткована національним лідером Азербайджану Гейдаром Алієвим ще у 1994 році» (Babaoglu, 2019, pp.202-203).

Висновки

Історичні передумови розвитку нафтової промисловості та підписання «Контракту століття», зокрема реалізація проекту Баку–Тбілісі–Джейхан (2006), згодом Баку–Тбілісі–Карс (2017), вплинули на зовнішньополітичну лінію Азербайджану в Каспійському регіоні. Фактор енергетики та транспорту є рушійною силою, який формує об'єктивне уявлення про

зовнішню політику Азербайджану. Більше того, транспортно-енергетичний потенціал держави виступає її інструментом. «Політика відкритих дверей» та балансування Азербайджану сьогодні продовжується під керівництвом Ільхама Алієва. Посилюється роль міжнародних транспортних проєктів, які сприяють інтеграції Прикаспійських держав та співробітництву з позарегіональними державами. Завдяки успішній енергетичній стратегії азербайджанські нафта та газ мають вихід на європейський ринок, що безумовно перетворює країну на активного геополітичного гравця у регіоні.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Агамалиєва, Н. и Худиев, Р., 1994. *Азербайджанская Республика. Страницы истории 1918-1920*. Баку: Сабах.
- Азербайджанская Демократическая Республика (1918-1920), Парламент. (Стенографические отчеты)*, 1998. Баку: Азербайджан.
- Алиев, И. Г., 2003. *Каспийская нефть Азербайджана*. Москва: Известия.
- Алієв, Т., 2003. Період великого відродження: становлення демократичної правової Азербайджанської держави. *Політика і час*, 4, с. 65-72.
- Гасанлы, Дж., 2011. *Новая геополитическая ситуация в Черноморско-Каспийском регионе после августа 2008 г.: Черноморье-Каспий: поиск новых форматов безопасности и сотрудничества*. Москва: РАН Институт Европы.
- Гасанлы, Дж., 2013. Внешняя политика Азербайджана в годы советской власти (1920–1939). В: *История дипломатии Азербайджанской Республики*. Москва: Наука. Т.2.
- Дорошко, М. С. та Шпакова, Н. В., 2010. *Держави пострадянського простору у світовій політиці*. Київ: Знання.
- Махмудов, Я., 1991. *Взаимоотношения государств Аккоюнлу и Сефевидов с западноевропейскими странами (II половина XV – начало XVII века)*. Баку: Издательство Бакинского университета.
- Махмудов, Я., 2005. *Азербайджан: краткая история государственности*. Баку: Тахсил.
- Султанов, Ч., 2000. *Нефть*. Баку: Нафта-Пресс. Т.1.
- Султанов, Ч., 2012. Баку все отдал для фронта, для Победы! *Азербайджанские известия*, 9 мая, с.1.
- Vabaoğlu, H., 2019. *Xarici siyasət*. Bakı: Elm.
- Нәсәнлі, С. Р., 2009. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin Xarici Siyasəti (1918-1920). In: Мәммәдیارов, Е.М., ed. *Azərbaycan Respublikasının Diplomatıya Tarixi*. Bakı: Gərismə MMC. I cild.

REFERENCES

- Agamalieva, N. and Khudiev, R., 1994. *Azerbaidzhanskaia Respublika. Stranitsy istorii 1918-1920* [Republic of Azerbaijan. Pages of history 1918-1920]. Baku: Sabakh.
- Aliiev, I. G., 2003. Kaspiiskaia neft Azerbaidzhana [Caspian Oil of Azerbaijan]. Moscow: Izvestiia.
- Aliiev, T., 2003. Period velykoho vidrozhennia: ctanovlennia demokratychnoi pravovoi Azerbaidzhanskoi derzhavy [The period of the great revival: the establishment of a democratic legal state of Azerbaijan]. *Polityka i chas*, 4, pp. 65-72.
- Azerbaidzhanskaia Demokraticheskaia Respublika (1918-1920), Parlament. (Stenograficheskie otchety)* [Azerbaijan Democratic Republic (1918-1920), Parliament. (Verbatim reports)], 1998. Baku: Azerbaidzhan.
- Babaoğlu, H., 2019. *Xarici siyasət* [Foreign policy]. Baku: Elm.
- Doroshko, M. S. and Shpakova, N. V., 2010. *Derzhavy postradianskoho prostoru u svitovii politytsi* [Post-Soviet states in world politics]. Kyiv: Znannia.
- Gasanly, Dzh., 2011. Novaia geopoliticheskaia situatciia v Chernomorsko-Kaspiiskom regione posle avgusta 2008 g.: Chernomore-Kaspii: poisk novykh formatov bezopasnosti i sotrudnichestva [New Geopolitical Situation in the Black Sea-Caspian Region after August 2008: Black Sea-Caspian Region: Search for New Formats of Security and Cooperation]. Moscow: RAN Institut Evropy.
- Gasanly, Dzh., 2013. Vneshniaia politika Azerbaidzhana v gody sovetskoï vlasti (1920-1939) [Foreign policy of Azerbaijan during the years of Soviet power (1920-1939)]. In: *Istoriia diplomatii Azerbaidzhanskoi Respubliki* [History of diplomacy of the Republic of Azerbaijan]. Moscow: Nauka. Vol. 2.
- Həsənli, C. P., 2009. Azərbaýcan Xalq Cümhuriyyətinin Xarici Siyasəti (1918-1920) [Foreign Policy of the Azerbaijan Democratic Republic (1918-1920)]. In: Məmmədyarov, E. M., ed. *Azərbaycan Respublikasının Diplomatıya Tarixi* [History of Diplomacy of the Republic of Azerbaijan]. Baku: Garısmı MMC. I cild.
- Makhmudov, Ia., 1991. *Vzaimootnosheniia gosudarstv Akkoiunlu i Sefevidov s zaparnoevropeiskimi stranami (II polovina XV – nachalo XVII veka)* [Relations between the states of Akkoyunlu and Safavids with Western European countries (second half of the 15th - early 17th centuries)]. Baku: Izdatelstvo Bakinskogo universiteta.
- Makhmudov, Ia., 2005. *Azerbaidzhan: kratkaia istoriia gosudarstvennosti* [Azerbaijan: A Brief History of Statehood]. Baku: Takhsil.
- Sultanov, Ch., 2000. *Neft* [Oil]. Baku: Nafta-Press. Vol.1.
- Sultanov, Ch., 2012. Baku vse otdal dlia fronta, dlia Pobedy! [Baku gave everything for the front, for the Victory!]. *Azerbaidzhanskıe izvestiia*, 9 May, p.1.

THE EVOLUTION OF THE OIL INDUSTRY STRATEGY IN THE HISTORY OF AZERBAIJAN FOREIGN POLICY

Parvana Telman Mustafazade

*PhD in Political Sciences, Research Associate,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3784-9986>,
e-mail: PeriRustamova865@gmail.com,
Institute of History named after A. A. Bakikhanov
of Azerbaijan National Academy of Sciences, Baku, Azerbaijan*

The purpose of the article is to study the evolution of the oil industry in Azerbaijan foreign policy. The historical method mainly employed in this research made it possible to identify the evolution of the oil industry and the energy factor in forming modern-day Azerbaijan foreign policy. The method of analysis contributed to the understanding of the strategic importance of the Caspian region, which is associated with the development of transport and energy cooperation between Azerbaijan and the leading states of the world, starting from 1994 when "the Contract of the Century" was signed. The scientific novelty of the article lies in an attempt to determine for the first time the main stages in the formation of Azerbaijan oil strategy, to study the advantages of the energy and transportation element as a factor in its foreign policy grounding, as well as to identify the influence of this factor on the state's regional policy. Due to the scientific resource base, the evolution of Azerbaijan oil industry and the importance of the country's oil potential were emphasized. Conclusions. In modern world, energy resources can be influential factors in international relations. Each state that owns oil and gas has advantages that can be used in foreign policy implementation. However, an important fact is the state head's foresight, the ability to ground such a paradigm of calculations in which the country will develop and not "degrade". That is why the article highly appreciates the role of Heydar Aliyev, who broke the stereotype of a small state, and proved that the last one can maintain a balancing strategy between world leading actors. In conditions of modern confrontation between great states, Azerbaijan is guided by principles of political realism and neorealism, protecting its own national interests and supporting regional security.

Key words: The Caspian Sea; the energy factor; the oil strategy; the Contract of the Century; TANAP; TAP.

DOI: 10.31866/2616-745X.11.2023.278418
УДК 355.01:323.2:327.8(477)

СВІТ НАВКОЛО УКРАЇНИ: ТЕНДЕНЦІЇ КОНФЛІКТНОГО ДИСКУРСУ У ПРОТИДІЇ РОСІЙСЬКІЙ АГРЕСІЇ ШЛЯХОМ ОБ'ЄДНАННЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ЦІННОСТЕЙ

Шевель Інна Петрівна

*Кандидатка соціологічних наук, доцентка,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6387-2506>,
e-mail: shevelinna@ukr.net,
Київський національний університет культури і мистецтва,
вул. Є. Коновальця, 36, Київ, Україна, 01133*

Надіслано:

21.11.2022

Рецензовано:

25.11.2022

Прийнято:

30.11.2022

Для цитування:

Шевель, І.П., 2022. Світ навколо України: тенденції конфліктного дискурсу у протидії російській агресії шляхом об'єднання євроінтеграційних цінностей. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*, 11, с.60-69. doi: <https://doi.org/10.31866/2616-745X.11.2023.278418>.

Головною проблемою сьогодення є агресія росії проти України. Це стало першою біполярною війною світового масштабу. Війна росії проти України стрімко змінила сприйняття російської загрози і призвела до багатоаспектного конфлікту у світовому співтоваристві. Метою дослідження є наукове, теоретико-прикладне обґрунтування формулювань російським керівництвом цілей вторгнення та їх подача. Методологія дослідження полягає в аналітичному аналізі стану війни на сьогодні. Наукова розвідка надає можливість проаналізувати та показати результати різних досліджень (політичних, соціологічних, історичних) щодо ставлення до війни різних країн і безпосередньо України. Без історичного аналізу неможливо остаточно зрозуміти вторгнення росії в Україну. Також проблемою є політична складова нашої країни, оскільки у владних структурах нерідко виявляються зрадники держави, які працюють на росію. Соціологічні дослідження здійснено за допомогою методу опитування і динаміки підтримки і допомоги Україні в геополітичному просторі. Існує багато

моментів, які розглядаються в ракурсі поєднання і пояснення цих аналізів. Наукова новизна полягає в обґрунтуванні отриманих висновків, зроблених під час війни, з боку європейців щодо України та існуючого напруження в світі та Європі стосовно подій різного спектра, які відбуваються в Україні. Висновок: Європа та цивілізаційний світ кардинально змінили свій погляд і усвідомили масштаби російської загрози для світу. Вони зрозуміли, що українці захищають і відвойовують свої землі не лише заради себе, а й заради збереження миру і стабільності у всьому світі, борються за свою свободу, цінності і демократію, які ми разом поділяємо. І це зафіксовано у багатьох міжнародних документах. Європа об'єдналася, Європа пробудилася, Європа підставила своє плече і надала підтримку. Європейські цінності сьогодні перебувають під захистом України, але за дуже високою ціною.

Ключові слова: війна; агресія; широкомасштабне вторгнення; євроінтеграція; європейські цінності; багатовекторний конфлікт; європейська та світова позиції.

Вступ

Війна росії проти України носить всеосяжний і нищівний характер і бере свій початок ще з 2014 року. На сьогодні вже багато країн визнали росію державою-терористом за її дії на території України (мародерство, крадіжки, вбивства, зґвалтування, знущання, катування). В документах західних лідерів, ЗМІ, світових політиків та урядовців офіційно з'явилося поняття «держава-терорист». Це призвело до того, що світ побачив зовсім іншу росію і її злочинні, агресивні дії проти України (Гай-Нижник, 2022, с. 64). На сьогодні 6 країн ЄС визнали рф терористичною державою. Це Україна, Польща, Литва, Латвія, Естонія, Чехія. США зобов'язували держсекретаря Ентоні Блінкена в липні 2022 року **ухвалити резолюцію** в Сенаті, яка закликає визнати Росію державою-спонсором тероризму (Pentagon Press, 2022), але ця резолюція не є обов'язковою до виконання. Керівництво США занепокоєне, що цей конфлікт може вийти за межі двосторонніх відносин росії та України.

21 листопада 2022 року Парламентська асамблея НАТО (всі 30 країн Альянсу) визнала росію державою-терористом. Вона затвердила, що метою рф є знищення держави Україна і всього її народу та виступила з вимогою скликати міжнародний трибунал для покарання злочинців.

На думку соціолога Є. Головахи, Україна не може здатися, вона повинна вийти з неї (війни) абсолютно інтегрованою європейською країною (Ткачук, 2022). Професор А. Ручка проаналізував зміну цінностей у українців за 25 років і показав, наскільки український народ підняв свою позицію інтегрованості в свою державу і в європейський вектор розвитку (Ручка, 2016).

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблема війни розглядається різними науковцями в різних вимірах. Вітчизняні дослідники, такі як Є. Головаха, А. Ручка, О. Резнік, О. Злобіна, проводять наукові аналізи про суспільні зміни внаслідок війни, західні вчені, такі як Р. Арон, Ю. Габермас, М. Хард, А. Негрі, М. Кревельд, Х. Хофмайстер, висувають свої наукові ідеї через ознаки геополітики світу і продовжують цікавитися проблематикою війни і миру. Їх вчення є актуальними в аналізах конфліктів між державами. Науковці постійно дискутують про досліджувану тему війни. Історики пояснюють ситуацію сучасності через розгляд минулого, філософи через вивчення людського буття і вважають, що війна – це нормальний стан, соціологи через опитування громадської думки та аналіз суспільних змін і ставлення населення до ситуації, політологи вивчають стан війни до-зараз-після.

Формулювання цілей статті

Головна мета статті полягає в тому, щоб розкрити проблему війни і миру за допомогою застосування на практиці нових політико-наукових підходів до запобігання врегулювання миру та проаналізувати глобальні зміни планетарного значення навколо війни росії проти України.

Виклад основного матеріалу дослідження

Сьогодні до російсько-української війни прикута велика увага по всьому світу. Досі існують держави, які загрожують війною іншим. Ми знаємо, що група людей, які хочуть «володіти світом», все більше зростає. Ці люди вважають себе «громадянами» цілого світу, але їх держава забезпечує їм повну владу і підтримує їх позицію «володаря світу» в тотальному контролі і неправдивій інформації чи пропаганді. В такому випадку глобалізація руйнує захисні механізми, де інформаційна інтеграція робить суверенні держави дуже вразливими і незахищеними перед такими владними країнами, що призводить до військових конфліктів.

Як вважає Х. Хофмайстер, держава за своєю історією занурюється в насильство і тісно з ним пов'язується на весь період влади, і тоді вона ніколи не зможе позбавитись бажання війни, тому що воля до війни – це воля до влади (Кіндратець, 2010, с. 122).

М. Хард і А. Негрі (Hardt and Negri, 2000, р. 13, 14) підтверджують, що міжнародно-правові межі війни з часом руйнуються.

В міжнародній політиці дуже часто можна зустріти подвійні стандарти ведення боротьби проти війни чи підтримки держав. Тому саме ці стандарти заважають затвердити чітку єдину модель реагування і регулювання

боротьби держав проти сепаратизму та колаборації. Великі сильні держави одні країни підтримують, а іншим не надають цієї можливості. Україні в цьому сенсі пощастило. Президент країни впевнено утримує міжнародну позицію, спрямовану на підтримку, допомогу, розвиток, відновлення та регулювання війни в державі, яка крокує до перемоги. Саме завдяки такій міцній позиції Україна багато досягла в період російсько-української війни на європейській та міжнародній площині.

Україна дуже багато зробила, щоб захистити себе і розвиватися в європейському напрямку. Відбулися зміни в міжнародному середовищі. В період російської агресії 23 червня 2022 року Україна набула статусу кандидата на вступ до ЄС. Опитування центром Flash Eurobarometer «Реакція ЄС на війну в Україні» та YouGov «Світова громадська думка про війну в Україні» показали, що в середньому 80 % європейців підтримують вступ України до Європейського Союзу. Серед країн прихильників Португалія, Естонія, Литва, Польща, Ірландія, Люксембург, Греція, Австрія, Кіпр, Словаччина, Угорщина, Швеція, Фінляндія, Німеччина та інші, скептично поставилися Бельгія і Франція, і це становило приблизно 16 %.

Було підписано п'ять угод України з ЄС на дворічний план інтеграції та солідарності Європи з Україною у війні росії проти України («цифрового безвізу», співробітництва у митній та податковій сферах, бюджетна підтримка Україні з боку ЄС). Всі 27 країн лідерів ЄС проголосували за фінансову та військову підтримку України, це одноголосне рішення демонструє, що Європа почала серйозніше реагувати на події в нашій державі. Також у вересні 2022 року подано заявку до вступу в НАТО, коли в Україні прихильність населення до інтеграції до Альянсу становила 83 % (Калініченко, 2022) (Див. рис. 1).

Рис. 1. Країни ЄС, які висловили найбільшу підтримку вступу України в ЄС

З початком повномасштабного вторгнення росії в Україну допомога від міжнародних партнерів не була достатньою. США та НАТО змінили своє ставлення до боєздатності української армії протягом кількох місяців війни і побачили, як вона показала себе на полі бою, на захисті всієї країни. Пентагон, Америка впевнені в перемозі України, тому що росія не змогла реалізувати свої цілі, і вся світова спільнота перестала боятися і впевнилася в її агресивних діях, які порушують всі норми міжнародного права (Pentagon Press, 2022).

За даними центру аналізу та соціологічних досліджень (CISR) Міжнародного республіканського інституту (IRI), показано, що 98 % українців твердо вірять у перемогу в цій війні, а також 91 % підтримують роботу свого президента у воєнному напрямку. Також у порівнянні з іншими дослідженнями ситуація по таких позиціях майже однакова, є відхилення в кілька відсотків, це говорить про те, що думки населення не змінюються, і українці впевнені в собі і в своїх силах в перемогу (Калініченко, 2022).

Увага всього світу прикута до російсько-української війни. Компанією Ipsos було проведено глобальне дослідження щодо того, в яких країнах постійно стежать за подіями в Україні і де проводяться акції на підтримку санкцій проти росії. За його даними, результат становить 57–77 % у 27-ми країнах світу. Найбільше занепокоєння висловлюють японці і шведи – в середньому 85 % (Див. рис. 2).

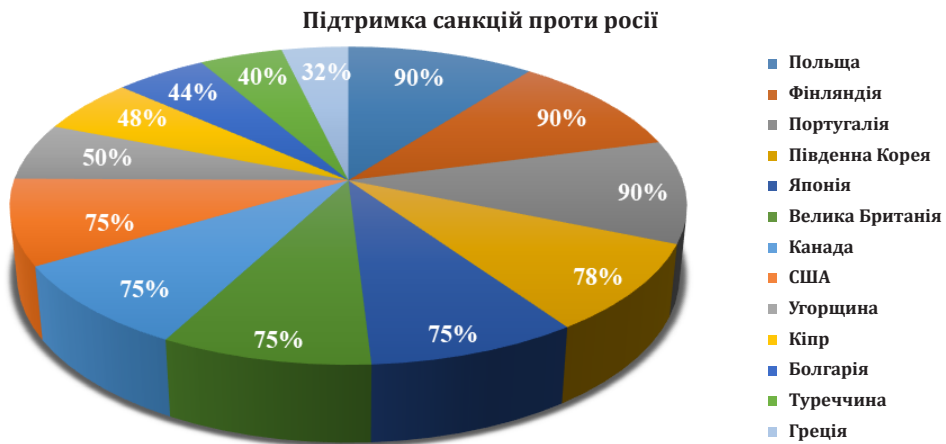
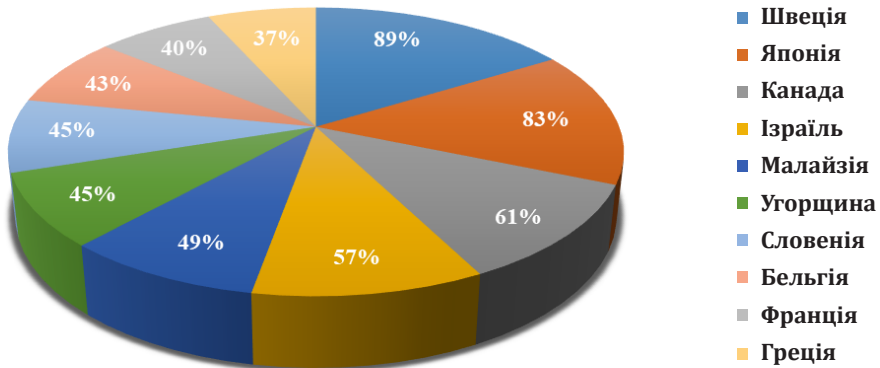

Рис. 2. Підтримка різних видів санкцій проти росії

В таких країнах, як Словенія, Португалія, Мальта, Естонія, Італія, стурбованість війною в Україні становить у середньому у 90 % опитаних.

ШЕВЕЛЬ ІННА ПЕТРІВНА
СВІТ НАВКОЛО УКРАЇНИ: ТЕНДЕНЦІЇ КОНФЛІКТНОГО ДИСКУРСУ
У ПРОТИДІЇ РОСІЙСЬКІЙ АГРЕСІЇ ШЛЯХОМ ОБ'ЄДНАННЯ...

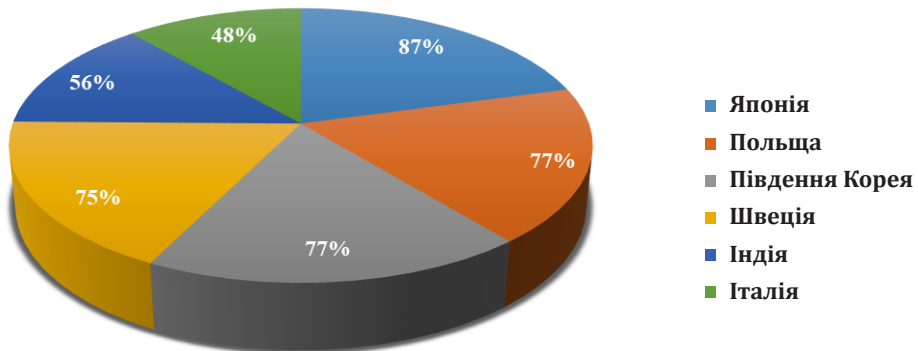
В історично пов'язаних з Україною Ізраїлі і Канаді це питання хвилює в середньому 60 % опитаного населення. Менші інформаційні інтереси стосовно України проявляються у Франції, Греції, Бельгії, Словенії, Угорщині – в середньому 40 %, але в цих країнах все одно знають про ситуацію в нашій державі і надають допомогу і підтримку (Калініченко, 2022) (Див. рис. 3).

Рис. 3. Країни, які постійно відстежують події російсько-української війни

Країни, які географічно наближені до росії, вбачають у цьому ризики і для себе, серед таких країн Японія, Польща, Південна Корея, Швеція, і це становить в середньому 82 % занепокоєних громадян.

За даними опитування YouGov, велика кількість країн вважають, що відповідальність за ситуацію, яка склалася в Україні, повинна нести росія. Така думка висловлена в середньому серед 78 % населення таких країн, як Кіпр, Болгарія, Греція, Словаччина, Італія, Іспанія, Хорватія та ін. (Калініченко, 2022) (Див. рис. 3, 4).

Рис. 4. Географічні ризики для світу в російсько-українській війні

Висновки

Отже, ми бачимо, що в XXI столітті деякі міждержавні конфлікти залишаються незмінними з причин території, боротьби за ресурси, державних інтересів тощо, але в умовах глобалізації змінюються принципи та характер ведення війни. Науковці зазначили на початку XXI століття «нетрадиційні» методи ведення війни. Це стимулює до винайдення нових способів захисту населення від воєн.

Як вважав Р. Арон (2000), багато спільнот не хочуть показувати сильну сторону, щоб запобігати агресії зі сторони і мати мир, але країни-агресори, навпаки, хочуть показати силу, довести, що вони могутні, здатні диктувати своє бажання та волю своїм сусідам і партнерам, суперникам, щоб їх боялися, щоб вони могли впливати на долю людства, на майбутнє цивілізації, щоб ними захоплювалися. Завжди такі прагнення можуть зіткнутися з неочікуваними наслідками, «максималізацією», як вважає Р. Арон, яка не гарантує безпеку. Це пояснюється тим, що в кожній системі є запас сил, який не можна перевищувати, який спонукає на протилежність проти себе. Чим більше сили, тим швидше ослаблення (Кіндратець, 2010, с. 123).

Багато вчених вважають, що війна – погана умова розвитку суспільства, а деякі вважають навпаки. Е. Кант зазначає, що можливий «вічний мир» у майбутньому. Буде створена економічна співпраця між державами, де в правових державах владі буде непросто отримати згоду громадян країни на війну. Це є наближення до міжнародного співробітництва, демократії, світового господарства у різних сферах життя (Mishchenko et al., 2022, p. 123). Але це буде складно, враховуючи поширення бідності і багатства в світі, яке йде нерівномірно. Як ми вже мали нагоду спостерігати, ООН, на яку покладали великі надії, показала себе неспроможною на початку російсько-української війни. За її правилами, вона повинна відвернути війну між державами росією і Україною та іншими державами в світі, які конфліктують із порушенням принципів демократії, формування військово-промислового комплексу, нагромадження зброї, де такі держави називають державою в державі.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

А.О. Ручка: Зміни цінностей українців за 25 років, 2016. *Інститут соціології Національної академії наук України*, [online] 2 грудня. Доступно: <<http://i-soc.com.ua/ua/news/zmini-cinnostey-ukrainciv-25-rokiv>> [Дата звернення 25 жовтня 2022].

ШЕВЕЛЬ ІННА ПЕТРІВНА

**СВІТ НАВКОЛО УКРАЇНИ: ТЕНДЕНЦІЇ КОНФЛІКТНОГО ДИСКУРСУ
У ПРОТИДІЇ РОСІЙСЬКІЙ АГРЕСІЇ ШЛЯХОМ ОБ'ЄДНАННЯ...**

- Арон, Р., 2000. *Мир і війна між націями*. Переклад з французької. Київ: Юніверс.
- Гай-Нижник, П., 2022. Російсько-українська війна – війна за життя (2014–2022 рр.). *Українознавство*, [e-journal] 1 (82), с.51-76. DOI: 10.30840/2413-7065.1(82).2022.255750
- Калініченко, О., 2022. Як війна в Україні змінює громадську думку в Європі та світі. *LB.ua*, [online] 11 травня. Доступно: <https://lb.ua/world/2022/05/11/516489_yak_viyna_ukraini_zminyuie_gromadsku.html> [Дата звернення 25 жовтня 2022].
- Кіндратець, О., 2010. Проблеми війни і миру в третьому тисячолітті. *Політичний менеджмент*, 2, с.119-127.
- Ткачук, М., 2022. Соціолог Євген Головаха: Якщо ми не здамося – вийдемо з цієї війни абсолютно інтегрованою європейською країною. *Новинарня*, [online] 30 березня. Доступно: <<https://novynarnia.com/2022/03/30/yegolovaha/>> [Дата звернення 25 жовтня 2022].
- Hardt, M. and Negri, A., 2000. *Empire*. Cambridge: Harvard University Press.
- Mishchenko, A., Shevel, I., Likarchuk, D. and Shevchenko, M., 2022. The Aspects of International Communication: Strategic Partnership of Ukraine and Turkey. *Statistics, Politics and Policy*, [e-journal] 13(3), pp.347-368. <https://doi.org/10.1515/spp-2022-0006>
- Pentagon Press Secretary John F. Kirby Holds a Press Briefing, 2022. *U.S. Department of Defense*, [online] 6 April. Available at: <<https://www.defense.gov/News/Transcripts/Transcript/Article/2991964/pentagon-press-secretary-john-f-kirby-holds-a-press-briefing/>> [Accessed 25 October 2022].

REFERENCES

- A.O. Ruchka: Zminy tsinnostei ukrainsiv za 25 rokiv [A.O. Pen: Changes in values of Ukrainians over 25 years], 2016. *Institute of Sociology National Academy of Sciences of Ukraine*, [online] 2 December. Available at: <<http://i-soc.com.ua/ua/news/zmini-cinnostey-ukrainciv-25-rokiv>> [Accessed 25 October 2022].
- Aron, R., 2000. *Myr i viina mizh natsiiamy* [Peace and War Between Nations]. Translation from French. Kyiv: Yunivers.
- Hai-Nyzhnyk, P., 2022. Rosiisko-ukrainska viina – viina za zhyttia (2014–2022 rr.) [The Russian-Ukrainian war is a war for life (2014–2022)]. *Ukrainian Studies*, [e-journal] 1 (82), pp.51-76. DOI: 10.30840/2413-7065.1(82).2022.255750
- Hardt, M. and Negri, A., 2000. *Empire*. Cambridge: Harvard University Press.
- Kalinichenko, O., 2022. Yak viina v Ukraini zminiui hromadsku dumku v Yevropi ta sviti [How the war in Ukraine changes public opinion in Europe and the world]. *LB.ua*, [online] 11 May. Available at: <https://lb.ua/world/2022/05/11/516489_yak_viyna_ukraini_zminyuie_gromadsku.html> [Accessed 25 October 2022].

Kindratets, O., 2010. Problemy viiny i myru v tretomu tysiacholitti [Problems of war and peace in the third millennium]. *Politychnyi menezhment*, 2, pp.119-127.

Mishchenko, A., Shevel, I., Likarchuk, D. and Shevchenko, M., 2022. The Aspects of International Communication: Strategic Partnership of Ukraine and Turkey. *Statistics, Politics and Policy*, [e-journal] 13(3), pp.347-368. <https://doi.org/10.1515/spp-2022-0006>

Pentagon Press Secretary John F. Kirby Holds a Press Briefing, 2022. *U.S. Department of Defense*, [online] 6 April. Available at: <<https://www.defense.gov/News/Transcripts/Transcript/Article/2991964/pentagon-press-secretary-john-f-kirby-holds-a-press-briefing/>> [Accessed 25 October 2022].

Тkachuk, M., 2022. Sotsioloh Yevhen Holovakha: Yakshcho my ne zdamosia – vyidemo z tsiiei viiny absolutno intehrovanoi yevropeiskoiu krainoiu [Sociologist Yevhen Holovakha: If we do not surrender, we will emerge from this war as a fully integrated European country]. *Novynarnia*, [online] 30 March. Available at: <<https://novynarnia.com/2022/03/30/yegolovaha/>> [Accessed 25 October 2022].

**THE WORLD AROUND UKRAINE: CONFLICT DISCOURSE
TENDENCIES IN COUNTERING RUSSIAN AGGRESSION
BY COMBINING EUROPEAN INTEGRATION VALUES**

Inna Shevel

*PhD in Sociology, Associate Professor,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6387-2506>,
e-mail: shevelinna@ukr.net,
Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine*

russia's war of aggression against Ukraine is the main issue today. It has become the first bipolar war on a global scale. russia's war against Ukraine has rapidly changed the perception of the russian threat and led to a multispectral conflict in the world community. The study is aimed at the scientific, theoretical, and applied substantiation of the russian leadership's formulations of the invasion goals and their presentation. The research methodology consists in the analytical analysis of the current state of the war. The research provides an opportunity to analyse and demonstrate the results of various studies (political, sociological, historical) regarding the attitude of different countries and Ukraine itself to the war. Without a historical analysis, it is not possible to fully understand russia's invasion of Ukraine. The political component of our state is also an issue since traitors to the state who work for russia are often found in the power structures. The sociological research has been carried out using the survey method and the dynamics of support and assistance to Ukraine in the geopolitical space. There are many points that are considered from the perspective of combining and explaining these analyses. The scientific novelty is to substantiate the conclusions drawn during the war on the part of Europeans regarding Ukraine and the existing tension in the world and Europe regarding the events of various spectrums that are developing in Ukraine. Conclusions. Europe and the civilised world have radically changed their view and realised the extent of the Russian threat to the world. They realised that Ukrainians defend and win back their lands not only for their own sake but also for the sake of preserving peace and stability in the whole world, fighting for their freedom, values, and democracy, which we share together. And this is recorded in many international documents. Europe united, Europe woke up, Europe gave a helping hand and provided support. European values are under the protection of Ukraine but at a very high price.

Key words: war; aggression; large-scale invasion; European integration; European values; multi-vector conflict; European and world positions.